

Technické muzeum v Brně ve spolupráci s Katedrou historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Společností pro dějiny věd a techniky pořádá dvoudenní odborný seminář na téma

K HISTORII PRŮMYSLU A TECHNIKY NA MORAVĚ A VE SLEZSKU II.

OD KONCE 18. STOLETÍ DO ROKU 1918

29.–30. ŘÍJNA 2013

Technické muzeum v Brně
Purkyňova 105
612 00 Brno

KONTAKT

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D.

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno – Královo Pole

slabotinsky@technicalmuseum.cz

T 541 421 420, 603 769 118, 541 421 411 (recepce)

K HISTORII PRŮMYSLU A TECHNIKY NA MORAVĚ A VE SLEZSKU II. OD KONCE 18. STOLETÍ DO ROKU 1918

Historická geneze

Reformní činnost tereziánského období spolu se státními zásahy v duchu merkantilismu přispívala k růstu manufakturní výroby, která dosáhla na přelomu 18. a 19. století svého vrcholu. Na prvním místě v průmyslové výrobě stálo na Moravě soukenictví a vlnářství, k jejichž rozvoji přispěla rovněž ztráta většiny Slezska (1742). Od 20. let 19. století začal také na Moravě jeden z nejdůležitějších převratů v hospodářství - průmyslová revoluce, která znamenala přechod od manufakturní a řemeslné výroby k tovární (strojové) výrobě, přičemž se využívaly parní a další pracovní a hnací stroje. Převládajícím odvětvím byl stále textilní průmysl, v němž se nejvíce prosazovalo bavlnářství (Brno – „rakouský Manchester“). Zavádění strojů do textilního průmyslu a dalších průmyslových odvětví vyvolalo potřebu rozvoje strojírenství. Zvýšená spotřeba železa vedla ke změnám v železářství (Vítkovické železářny, 1829). V souvislosti s používáním uhlí a koksu v železárnách docházelo k otevírání uhelných dolů (Rosicko a Oslavansko, později Ostravsko). Průmyslovou revoluci také charakterizoval na Moravě rychlý rozvoj cukrovarnictví a převratné změny v dopravě (budování železnic, Severní dráha Ferdinandova). V rakouské části Slezska poměrně dlouho převažovalo zemědělství nad průmyslem. Proces postupné industrializace zasáhl nejdříve jeho západní část (Jesenicko a Krnovsko), kde se rozvíjela textilní výroba. Postupně zde rostla i hutní produkce (Třinecké železářny, Karlova Huť) a zejména těžba uhlí.

Po revoluci 1848/49 vstoupila Morava na cestu volné soutěže. V hlavních odvětvích začala převládat strojová výroba, přičemž se snižoval význam živnostenské výroby. Velkou změnu přinášely nově zakládané obchodní a živnostenské komory (Brno, Olomouc, Opava). Léta rozmachu průmyslu na Moravě vyvrcholila dobou tzv. gründerství, když téměř bezkonkurenční postavení si udržoval i nadále textilní průmysl s centrem v Brně. Obrovským rozmachem procházel zpracovatelský průmysl, což souviselo s rozvojem zemědělství; byl to právě drobný zemědělský průmysl (cukrovary, lihovary, sladovny, pivovary), kde se postupně soustřeďoval český kapitál, protože v jiných odvětvích silně převládal německý kapitál. Na pomoc regionálnímu podnikání se zakládaly hospodářské spolky a také záložny. Nástup nových mechanismů hospodářského vývoje přinesla léta po hospodářské krizi (1873-1878), znamenající rovněž zásadní strukturální změny; zostření konkurenčních vztahů vedlo ke koncentraci výroby. Končilo období hospodářského liberalismu a začínala fáze soustřeďování kapitálu (kartely, monopoly). Stát opustil zásadu volné soutěže a zasahoval do ekonomiky. Tento trend souvisel s výraznými změnami

nami v technickém rozvoji - hovoříme o technickovědecké nebo druhé průmyslové revoluci. Pro rozvoj průmyslové revoluce se prostřednictvím energetiky, chemie a elektrotechniky stala nepostradatelnou složkou hospodářství věda. Fyzika, chemie a biologie se nesmírně rozrostly a rozčlenily se na jednotlivé vědecké obory. Poslední léta 19. století můžeme chápat zároveň jako konec velkého vědeckého newtonského období a jako počátek bouřlivé vědecké revoluce 20. století.

Rozsáhlé změny, k nimž došlo na přelomu 18. a 19. století, vedly k zásadním změnám ve struktuře obyvatelstva v českých zemích (s jistou specifičností na Moravě a ve Slezsku). Staré feudálně stavovské uspořádání se přeměňovalo v moderní občanskou společnost a ve formování novodobého českého národa. České země vč. Moravy a Slezska (podobně jako téměř celá Evropa) byly zasaženy novými liberálními myšlenkami. První polovina 19. století představovala epochu, v níž se všechny nastávající změny připravovaly, aby byly akcelerovány revolucí let 1848/49, po krátkém přerušení obnoveny v průběhu 60. let a završeny v letech před první světovou válkou. Rozhodující silou společnosti se stala podnikatelská vrstva. Celé 19. století přineslo v českých zemích výrazné zesílení účinnosti ekonomického faktoru jako prostředku sociálního vzestupu. Nelze opomenout odlišnosti poněkud jiného vztahu české společnosti v Čechách k německé části společnosti, a jiné postoje na Moravě.

Na pozadí historického vývoje je třeba přiblížit okruhy lidských činností spolu s jednotlivými oblastmi života člověka v tom kterém časovém období sledovaného úseku dějin neboli kulturu každodennosti, jako způsob obživy, fungování sociálních a pracovních vztahů, skladbu jídelníčku, kulturu stolování, bydlení i bytové poměry, rozdílné formy zábavy, podobu oblékání, kvalitu hygieny a lékařské péče a postupný růst vzdělanosti (vzdělání předškolní, základní, středoškolské, specifické problémy dívčího vzdělání, vznik odborného a učňovského školství).

Zvláštní pozornost si v tomto období zaslouží studium rodiny, problematiky manželství, sňatkového věku a další otázky spojené s fenoménem rodiny, sexuality a stáří. Průmyslová revoluce začala prosazovat nové pojetí času. Zrodil se volný čas, určitá část mimopracovní doby, jejíž hlavní částí byla regenerace fyzických a psychických sil. Objevují se nové pojmy, do té doby neznámé, jako měšťanské slavnosti, veřejné slavnosti, politicko i společensky motivované slavnosti, sociálně motivované slavnosti, dělnické i sportovní slavnosti. Po roce 1860 vznikala nová spolková sdružení - pěvecké, umělecké a sportovní spolky. Spolky se staly jednou z možností, jak ovlivňovat chod věcí veřejných. Začaly být zakládány politické strany.

Součástí nového uspořádání společnosti se stávala dělnická otázka, dělnické hnutí za prosazení ekonomických, sociálních a politických zájmů dělníků. Dělníci se vydělovali z tradičních vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Nejvíce bylo dělnické hnutí ovlivňováno zejména marxismem.

„Dlouhé“ 19. století představuje záplavu vlivů celospolečenského rázu, kdy prakticky všechny sociální typy a profese prošly značnými nebo dokonce až zásadními změnami, které dokumentují mnohvrstevnost a pestrost každodenního života.

Cílem semináře bude zejména:

1. přiblížit a objasnit kořeny zásadních změn ve struktuře moravské a slezské ekonomiky od konce 18. století do roku 1918;
2. nastínit koncepty vývoje v jednotlivých výrobních strukturách a regionech s jejich odlišnostmi;
3. iniciovat odborný zájem jak historické obce, tak i adeptů historického bádání (studentů) o tuto tematiku.

PŘEDPOKLÁDANÉ BLOKY PŘEDNÁŠEK SEMINÁŘE:

I. Muzeum, historie a veřejnost (realizované a připravované výstavní a výukové projekty, stálé expozice, sbírkové fondy, spolupráce s dalšími muzejními a ostatními institucemi v České republice a dalších zemích, průmyslové památky a jejich přínos pro výuku dějepisu)

II. Strojírenský, textilní a zpracovatelský průmysl a jeho historie, vývoj techniky (dějiny firem a podniků, výroba nástrojů, přístrojové techniky a zařízení, technologie výroby a výrobní proces, významné a zapomenuté projekty a objevy, významné osobnosti z oblasti průmyslu a techniky, industriální architektura)

III. Dějiny každodennosti a všedního života (sociální a dělnická otázka, bydlení a bytové poměry, vzdělanost, lékařská péče)

Všechny tématické okruhy jsou zhruba časově vymezeny obdobím od konce 18. století do roku 1918, geograficky územím Moravy a Slezska. Uvítáme však i příspěvky, které se týkají dějin vědy, techniky a průmyslu a do daného časového či geografického rámce nespádají, zejména práce historiografické.

POKYNY PRO AUTORY PŘÍSPĚVKŮ A POSTERŮ

Předpokládaná délka jednotlivých odborných příspěvků je 20 minut. Přednášejícím bude k dispozici počítač s dataprojektorem. Pokud budete mít zájem tuto techniku využít, vyznačte to, prosím, v přihlášce.

Prezentace příspěvků bude možná i pomocí posterů. Preferujete-li tuto možnost, vyznačte to, prosím v přihlášce. Rozsah příspěvku je nutné přizpůsobit možnostem panelů – rozměr panelů pro postery je 2075 x 964 mm. Postery budou po celou dobu konání semináře umístěny v předsálí přednáškového sálu a v programu bude vyhrazen čas i na diskusi o posterech.

Uzávěrka přihlášek pro přednášející je 14. října 2013., účastníci budou o přijetí či zamítnutí příspěvku informováni do 18. října 2013.

Přihlášky přednášek zasílejte na adresu:

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D.

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno – Královo Pole

slabotinsky@technicalmuseum.cz

ORGANIZAČNÍ POKYNY PRO ÚČASTNÍKY SEMINÁŘE:

Místo konání: Technické muzeum v Brně, Purkyňova 105, Brno – Královo Pole

Příjezd: od Hlavního nádraží tramvajovou linkou č. 12 (směr Technologický park), zastávka Technické muzeum. Pokud pojedete osobním vozidlem, je možné po předchozí domluvě na vrátnici (T 541 421 411) parkovat v uzavřeném areálu muzea.

Uzávěrka přihlášek účastníků bez příspěvku je 21. října 2013. Po uzavěrci přihlášek bude všem účastníkům zaslán elektronickou poštou program semináře a zároveň bude zpřístupněn na webových stránkách TMB.

POPLATEK ZA SEMINÁŘ:

je stanoven ve výši 300,- Kč pro přednášející a 500,- Kč pro účastníky bez příspěvku. Prosíme o uhrazení poplatku za seminář převodem na účet Technického muzea v Brně,

číslo účtu: 9035621/0100 (Komerční banka Brno)

variabilní symbol: 3010.

Ve zprávě pro příjemce uveďte své jméno + název instituce (v tomto pořadí)

Údaje pro bankovní převod ze zahraničí:

Adresa: Komerční banka

Nám. Svobody 21

631 31 Brno

IBAN: CZ 27 0100 0000 0000 09035621

BIC: KOMBCZPPXXX

Při platbě v hotovosti během konání semináře je výše poplatku stanovena na 400,- Kč pro přednášející a 600,- Kč pro účastníky bez příspěvku.

Studenti denního studia (bakalářského, magisterského, doktorského) veřejných vysokých škol vložné neplatí.

Při prezentaci prosíme předložit potvrzení o převodu poplatku na účet TMB. Potvrzení o zaplacení poplatku za seminář bude účastníkům předáno při prezentaci.

Poplatek za seminář zahrnuje malé občerstvení po celou dobu konání semináře a společenský večer v Technickém muzeu v Brně.

Náklady spojené s účastí na semináři, zejména cestovné a ubytování, si hradí účastníci sami.

PŘEDBĚŽNÝ PROGRAM:

29. října

10.00 zahájení semináře

10.15–11.45 první blok přihlášených příspěvků a diskuse

11.45–13.15 přestávka na oběd

13.15–14.45 druhý blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

15.15–17.00 třetí blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

18.30–22.30 společenský večer v prostorách Technického muzea v Brně

30. října

9.00–10.30 čtvrtý blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

11.00–12.45 pátý blok přihlášených příspěvků včetně generální diskuse

13.00 ukončení konference

Vybrané příspěvky budou publikovány v kolektivní monografii. Podrobné informace o úpravě příspěvků najdete v Pokynech pro autory, které budou všem přednášejícím včas zaslány. Termín odevzdání příspěvků v písemné formě určené k publikaci je předběžně stanoven na 31. ledna 2014.

Těšíme se na setkání v Brně.

Programový výbor:

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D., Technické muzeum v Brně

Doc. PhDr. František Čapka, CSc., Ped F MU v Brně

PhDr. Helena Durnová, Ph.D., Ped F MU v Brně / SDVT